

Др Слободанка П. Ковачевић-Перић, ванредни професор
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици
Правни факултет
slobodanka.peric@pr.ac.rs

ПРИЛАГОЂАВАЊЕ РОДНОГ ИДЕНТИТЕТА И ПОСЛЕДИЦЕ НА ПРАВА ИЗ РАДНОГ ОДНОСА*

Сажетак: Родни идентитет и сексуална оријентација сваке особе представљају интeгрални део њене личности и припадају једном од основних аспеката самоодређења, достојанства и слободе човека. Код појединих особа лични, унутрашњи осећај припадајући роду није у складу са полом који им је приписаним по рођењу. Ово стање такозване родне дисфорије, ствара осећај да су заробљени у туђем телу-телу сујетројној пола. Услед тога теже да фактично стање (унутрашњи психички осећај) ускладе са правним (промена личних докумената сходно полу/роду са којим се персонификују). Аутор у раду сажедава положај транс особа, тј. особа друштва родног идентитета у процесу транзиције (социјалне, медицинске, правне), у фази прилагођавања родног идентитета – сходно самодефинисаном полу/роду. Несклад између ојаженог рода и подајка у документима значајно оштежава или у потпуности онемоћује зајошљавање и остваривање бројних друшва социо-економских права, превасходно у домену остваривања права на тржишту рада и радних односа. Аутор је ставовишта да се у анализи стајуса и положаја трансродних особа на тржишту рада мора пристојити са аспектима универзалних, недељивих и нејовредивих људских права. У том смислу, потребно је руководити се нејовредивошћу континуитета правној субјективности особе са родном дисфоријом – пре и после прилагођавања родног идентитета.

Кључне речи: транс особе, родни идентитет, правно прилагођавање родног идентитета, права из радног односа

* Рад је припремљен за Међународну научну конференцију „Правна традиција и правни изазови” која ће се одржати 1. и 2. октобра 2020. године у организацији Правног факултета Универзитета у Новом Саду.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Родни идентитет је дубоки лични доживљај припадности неком роду и представља један од суштаствених аспеката идентитета сваке особе. У смислу Цогцакартанских принципа, сексуална оријентација и родни идентитет сваке особе представљају интегрални део њене личности и припадају једном од основних аспеката самоодређења, достојанства и слободе (Принцип бр. 3).¹ Премда, родни идентитет, као лични осећај припадности роду, не мора се подударати са полним идентитетом, тј. са полом који јој је приписан (који јој је наметнут) на рођењу и *vice versa*, полни идентитет једне особе не мора да буде сагласан унутршњем доживљају сопственог рода.

Неслагање родног идентитета са полом приписаним по рођењу није ствар избора, нешто што желимо или не желимо, то није трагање за сопственим идентитетом како се често описује, већ је осећање припадности роду – према самодефинисаном полу нешто са чиме се једна особа роди. Код једног броја људи постоји унутрашњи-психолошки антагонизам, услед несклада у погледу самоодређења рода у односу на сопствени пол, што води у родну персонификацију која није у складу са полом који им је приписан по рођењу, а на основу гениталне анатомије (тзв. родна дисфорија). Те особе се називају транс особе или „*особе њређеї рога – њређеї йола*”.

Терминолошки, транс или транс* (транс са астериском),² је термин који обухвата друге термине у себи (тзв. кишобран термин – *umbrella term.*, енг.), а који се односе на све идентитете у оквиру спектра родних идентитета. То подразумева огромну разноликост, али их често групишемо заједно (нпр. када говоримо о транс* питањима). Транс (без астериска), најпрецизније се односи на транс жене и транс мушкарце, док се астериск односи на посебну црту у напорима да се укључе сви нецисродни родни идентитети, укључујући ту и трансродне, трансексуалне особе, трансвестите, родноквир особе, родно флуидне, небинарне особе, особе које се поигравају са родом, безродне, ародне, неродне, особе трећег рода, две душе (*two-spirit*, односи се на северноамеричке урођенике који играју једну или више помешаних родних улога које се традиционално могу наћи код многих америчких и канадских урођеника), биродне, и транс мушкарце и транс жене”.³

¹ *Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity*; Доступно: http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm, 8. април. 2020.

² Астериск је типографски симбол или глиф. Име је добио по свом сликовном приказу (звезда, звездица, лат. *Astrum*).

³ Зорица Мршевић, *Трансродно лице њравге*, Институт друштвених наука, Београд 2017, 3-4.

Трансродност се често користи са појмом транс или транс*, таутолошки као генусни појам за особе чији се родни идентитет разликује од пола приписаног по рођењу. Из тог разлога мора се нагласити да су честе грешке у категорисању особа транс идентитета, исто као и код цисродних особа⁴, јер постоји доста преклапања међу транс идентитетима. Битно је да неке од тих особа имају потребу за модификацијом тела у прилагођавању родног идентитета према самодефинисаном полу, друге немају (нпр. трансродне особе) и да је неопходно сваком трансидентитету омогућити права, обавезе и одговорности сходно полу/роду са којим се идентификује.⁵

Анализи положаја и статуса транс особа треба приступити са аспекта универзалних права човека, јер су трансродне особе (и кроз историју и данас) једна од најрањивијих популација у погледу хомофобије, трансфобије, дискриминације, сегрегације и других видова распрострањене трајне нетолеранције, што има за последицу социјалну искљученост, склоност ка криминалу и проституцији, велики број самоубистава међу овим особама. Мада се транс особе налазе у акрониму ЛГБТИ+ (LGBTIQ+)⁶, оне су често невидљиве, а њихово постојање, идентитети и потребе остају у сенци особа другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне – лезбејки, геј мушкараца и бисексуалних особа.⁷ Са циљем превазилажења таквог социјалног амбијента, у фебруару 2017. године, Европски парламент је приликом гласања о равноправности у области менталног здравља захтевао више акција за заштиту транс и интерсекс особа.⁸

⁴ Цисродне особе припадају мушком или женском роду, што одговара биолошком мушком или женском полу, а њихов идентитет се подудара са њиховом анатомском, телесном и биолошком припадношћу. З. Мршевић, *Трансродно лице правде*, 11. Термин цисродност први је пут увршћен у Оксфордски речник енглеског језика 2015. године, што значи да и људи који се идентификују с родом који стоји у њиховом матичном изводу сад имају званичну дефиницију, а не само они који се не идентификују тако. *Transserbia*, 2015, <https://www.transserbia.org/> 10. мај 2020. Термин цисродност први је пут увршћен у Оксфордски речник енглеског језика 2015. године, што значи да и људи који се идентификују с родом који стоји у њиховом матичном изводу сад имају званичну дефиницију, а не само они који се не идентификују тако. *Transserbia*, 2015, <https://www.transserbia.org/> 10. мај 2020.

⁵ Више у: С. Ковачевић Перић, *Радноправне последице трансродности*, 243-262.

⁶ LGBTIQ+ (Лезбејке, геј мушкарци, бисексуалци, трансродне, интерсексуалне, квир, плус означава и остале особе које нису ушле у слово акронима).

⁷ *О њиховој будућности*, [xyspectrum.org/wp-content/uploads/.../trans-za-PDF.pdf](https://www.xyspectrum.org/wp-content/uploads/.../trans-za-PDF.pdf), 19. април 2020.

⁸ З. Мршевић, *Трансродно лице правде*, 67 и даље. Интерсекс је кровни појам који се користи за особе рођене са физичким или биолошким полним карактеристикама које се не поклапају са типичним дефиницијама мушког, односно женског тела, односно, не морају одговарати друштвеним и медицинским очекивањима мушких или женских полних карактеристика. Више у: *Intersex Society of north America* http://www.isna.org/faq/what_is_intersex, 19. април 2020.

Допринос у даљој депатологизацији⁹ ове популације дала је Светска здравствена организација уклањањем трансродности са листе менталних поремећаја. Став Светске здравствене организације (СЗО) да трансродност, осећај припадности супротном полу, није ментално обољење, документован је 2019. године у 11. верзији Међународне класификације болести (*International Classification of Diseases, ICD-11*), седам деценија након што је први пут класификована у болести менталног здравља.¹⁰

Иако говоримо о савременом друштву, савременом развоју, проблеми особа са родном дисфоријом, трансродност, прилагођавање родног идентитета нису продукт савремених цивилизацијских тековина. Напротив, посматрано кроз историјску ретроспективу, особе које се не могу родно самодефинисати кроз пол добијен на рођењу познати су још код најстаријих цивилизација. „Велики број старих култура је прихватао постојање трећег пола, или могућност преузимања одлика супротног пола, и то на свим континентима. У Африци је у доба Старог Египта постојао и трећи пол „Секхет”. Племена америчких индијанаца су у оквиру свог друштва прихватала „жене које су се бориле као мушкарци” и „мушкарце који су се крили и понашали као жене”. У Индији је постојала каста „Хиџра” која је живела као трансродна група фемининог типа, а коју су чинили интерсекс особе или особе рођене као мушкарци.¹¹ Код нас је познат феномен „вирцина”.¹²

Транс особе су једна од најдискриминисанијих популација у нашем друштву. Административно-бироократске процедуре у прилагођавању родног идентитета су оно што се издваја као највећа препрека у остваривању

⁹ Патологизација укључује све медицинске, друштвене и правне процесе у којима се идентитети транс особа перципирају и третирају као поремећаји. Потпуна депатологизација би значила да се транс особе више не сматрају болесним, нити да се тако третирају. *Депатологизација транс идентитета 2020: стање, изазови и захтеви*, <https://www.transserbia.org/vesti/1748-depatologizacija-trans-identiteta-2020-stanje-izazovi-i-zahtevi>, 15. мај 2020.

¹⁰ Међународна класификација болести (*International Classification of Diseases, ICD-11*), представљена је Светској скупштини здравља у мају 2019. у Женеви. Ступиће на снагу у јануару 2022. године.

Доступно: <https://www.who.int/classifications/icd/en/>, 15. мај 2020.

¹¹ У Немачкој 1931. године, Дора Рихтер је постала позната јавности као прва транс жена. Исте године у Дрездену, Лили Елбе (познати сликар рођен као Ејнар Магнус Андреас Вагнер) је прошла кроз оперативну процедуру прилагођавања пола, која се нажалост завршила њеном смрћу услед постоперативних компликација. У САД, промена пола је била непозната све док се почетком шездестих година двадесетог века није појавила Кристина Јоргсен, прва особа која је променила пол”. *О трансродности, xyspectrum.org/wp-content/uploads/.../trans-za-PDF.pdf*, 29. април 2020.

¹² „Вирцина” је феномен познат по планинским подручјима западнога Балкана, и означава девојчице, девојке и жена које живе као мушкарци. Вирцина је последица патријархалног васпитања услед којег су жена биле приморане да преузму улоге мушкараца у породицама које нису имале мушку децу, наследника имена и лозе. Слично: Адриана Захаријевић, *Лексикон queer теорије*, Теме, Часопис за друштвене науке, Ниш, бр. 1/2009, 145.

права ових особа, што се последично одражава на остваривање свих права, па и у области права на рад. Стога се питању транс особа треба приступити са аспекта универзалних права човека.¹³

2. ИМПЛИКАЦИЈЕ МЕДИЦИНСКО – ПРАВНЕ ПРОЦЕДУРЕ ПРИЛАГОЂАВАЊА РОДНОГ ИДЕНТИТЕТА НА СТАТУС И ПОЛОЖАЈ ТРАНСИДЕНТИТЕТА

У погледу статуса и положаја транс особа у Србији се последњих година „формира свест о потреби признавања транс особама њиховог новостеченог пола и новог имена ради правног континуитета промена започетих хормонално-оперативним путем.¹⁴ Наспрам ове констатације која има позитивне импликације, многи транс активисти истичу „како су транс особе постале видљиве у нашем друштву, тако постају предмет даљих дискриминација и насиља”.¹⁵ Транс особе су једна од најдискриминисанијих група у нашем друштву. То потврђују сви извештаји организација које се баве стањем људских права.¹⁶ Насупрот прокламацијама и *de iure* гарантовању широког спектра универзалних људских права, која неотуђиво припадају сваком људском бићу без дискриминације по ма ком личном својству, што подразумева и родни идентитет, особе транс идентитета су *de facto* „често изложене одбацивању, дискриминацији и различитим облицима насиља, још од најранијег детињства (и унутар сопствене породице), што може оставити озбиљне последице по физичко и ментално здравље”.¹⁷

Из страха да се не одступи од опште друштвено прихваћених образаца, велики број људи крије или потискује родни идентитет, услед чега су принуђени да остану (невољно) „заробљени у туђем телу”. Тиме постају „невидљива тела”,¹⁸ и у породици, друштвено, медицински, правно и у свим аспектима манифестације хуманума – образовању, школовању, праву на рад, правима

¹³ Завршни извештај о стању људских права у Србији за 2018. годину. [Electronic version]. Retrieved 5 jul 2019, from <https://rs.usembassy.gov/sr/human-rights-practices-2018-sr/> <https://rs.usembassy.gov/sr/human-rights-practices-2018-sr/>

¹⁴ Анализа прописа од значаја за положај трансполних особа, *Повереник за заштити равноправности*, Београд 2012., <https://ravnopravnost.gov.rs/analiza-propisa-od-znacaja-za-pravni-polozaj-transpolnih-osoba/>, 22 мај 2020.

¹⁵ Више у: Зорица Мршевић, *Насиље и ми – ка друштву без насиља*, Институт друштвених наука, Београд, 2014 133-151.

¹⁶ *Завршни извештај о стању људских права у Србији за 2018. годину*, <https://rs.usembassy.gov/sr/human-rights-practices-2018-sr/> 26. април 2020

¹⁷ Концепцијски преузето из: *Стање и положај транс* особа у Републици Србији*, Београд 2015, 22. [https://transserbia.org/images/2015/dokumenti/Trans особе u Srbiji-analiza poloja i predlog pravnog resenja.pdf](https://transserbia.org/images/2015/dokumenti/Trans%20osobe%20u%20Srbiji-analiza%20poloja%20i%20predlog%20pravnog%20resenja.pdf), 23. мај 2020.

¹⁸ Термин „невидљива тела” преузет: З. Мршевић, *Трансродно лице првде*, 119-120.

по основу рада (нпр. пензијском и инвалидском осигурању), здравственој заштити, браку, наслеђивању, спорту (нарочито екипном), у казеном систему и др. Овакво стање је мање више карактеристично за читав свет.

Ако став друштвене заједнице и, генерално, однос државе према мањинским-рањивијим популацијама, показује „степен зрелости”, еманципацију једног друштва, оправдано се поставља питање да ли смо себи дали за право да се зовемо савремено, цивилизацијско друштво. Може се рећи да „постоје питања према којима савремено друштво нема отворен и јединствен став. Факат је да су људска свест и мисао вековима еволуирале и да је модеран човек у односу на средњовековног у стању да многе, ако не и већину друштвених проблема сагледа на један шири, обухватнији начин, још увек постоје теме које су табу. На пример, питање сексуалности и родног идентитета”.¹⁹

Ставовима израженим у пресудама Европског суда за људска права које је донео у случајевима по тужбама транс особа, постављени су принципи од круцијалног значаја за достојанственији социјални и правни статус транс особа, јер су утемељени на универзалним правима човека и екстензији истих у најширем интересу ових особа. Тиме је дата платформа да се ова тзв. „невидљива тела” учине видљивим, не само друштвено, већ правно – као субјекти права. Поред низа пресуда ослонили бисмо се (према нашем мишљењу) на најзначајнију пресуду Европског суда за људска права за статус трансродних особа донету априла 2017. године, у којој је закључено да је било какво захтевање од стране државе да транс особе приступе медицинским интервенцијама које доводе или могу довести до стерилизације особе (што укључује и хормонску терапију), којима се те особе нису желеле подвргнути, директно кршење људских права.²⁰

Ова пресуда доводи у упитност компламентарност и кохерентност регулативе у нашој земљи, односно оне регулативе која непосредно и/или посредно има импликације на правни статус транс популације. Превасходно је то регулатива у области матичних књига и здравственог осигурања, што отвара питање (не)оправданости разлога и даљег неусвајања Закона о родном идентитету, као регулативе *lex specialis*. У складу с тим, као и са препорукама које је усвојила Европска комисија 2012. године и Европски парламент, нешто раније, 1989. године, земље које се кандидују за чланство у Европској унији у обавези су да предузму одређене кораке у циљу заштите трансродних особа, да усвоје одговарајуће законодавство, и да, поред

¹⁹ Положај особа група чије је родној идентитетима у правосудном систему Републике Србије, Институт за право/финансије <http://ipf.rs/polozaj-osoba-drugacijeg-rodnog-identiteta-u-pravosudnom-sistemu-republike-srbije/>, 29. мај 2020.

²⁰ Преузето: *Vodič kroz članak 8. Konvencije – Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života* *Europski sud za ljudska prava* 42/114, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_en.pdf, 7. јун 2020.

осталог, државе чланице учине доступним информације о проблемима са којима се суочавају трансродне особе, нарочито у односу са особљем социјалних служби, полицијом, граничним властима, матичним службама, војним властима и друго. Србија је 20. јуна 2018. године усвојила измене и допуне Закона о матичним књигама.²¹ Законом о матичним књигама (у даљем тексту: ЗМК), према члану 45(б), у матичну књигу рођених уписује се податак о промени пола на основу решења надлежног органа (општинска управа, односно градска управа, односно градска управа града Београда),²² које се доноси на основу прописане потврде надлежне здравствене установе (чл. 45(б), ст. 1 ЗМК).

Ближе одреднице о начину издавања и образац потврде о промени пола, коју издаје надлежна здравствена установа регулисане су Правилником о начину издавања и обрасцу потврде надлежне здравствене установе о промени пола.²³ Услов да би надлежна здравствена установа издала потврду о промени пола, у смислу чл. 3. Правилника, је: (1) спроведена најмање једногодишња хормонска терапије уз индикацију и праћење лекара специјалисте психијатрије и лекара специјалисте са ужом специјализацијом ендокринологије или (2) извршена хируршка интервенција промене пола. Потврду о промени пола надлежна здравствена установа доставља надлежном органу који води матичну књигу рођених за лице које је променило пол, и то: 1) по окончању поступка о промени пола по захтеву лица коме је промењен пол или 2) у року од 15 дана од дана окончања поступка промене пола (из чл. 5, Правилника).²⁴ Дакле, у поступку даљег усклађивања родног идентитета трансродна особа може да се упише у матичну књигу рођених, да изврши промену личних докумената само на основу потврде здравствене установе да је прошла психолошко вештачење и годину дана хормонске терапије преписане од стране ендокринолога.

Иако делује као правно коректно решење, ипак, временски раскорак између ова два поступка – медицинске терапије кроз коју мора да прође транс особа у циљу прилагођавања родног идентитета и правног верификовања истог, ставља „на чекање” правни субјективитет транс особе, што превасходно доводи до административно-бирокупатских препрека у даљем остваривању права у складу са самодеофинисаним полом. Тиме се продужава стање родне неусклађености, услед којег остају невољно „заробљени у туђем телу”. Последице су нарочите у периоду када је физичка транзиција евидентна након примене хормонске терапије, а несагласна је са постојећим личним документима – јављају се проблеми најчешће у комуникацији са

²¹ Закон о матичним књигама, *Службени гласник РС*, 20/2009, 145/2014 и 47/2018.

²² Члан 45б, ЗМК у вези са чл. 6, ст. 2, и 4, ЗМК.

²³ *Службени гласник РС*, број 103 од 26. децембра 2018.

²⁴ Потврда о промени пола је јавна исправа (чл. 2, Правилника).

службеницима у центрима за социјални рад, полицији, војним органима, на тржишту рада, на радном месту, у казним установима, граничној полицији, студентским домовима и слично.

Каузалност процедура за признање прилагођавања родног идентитета, у смислу наведених одредаба, указује на два проблема. Први се односи на вољни аспект пристанка на хормонску терапију. Наиме, у смислу чл. 15, Закона о правима пацијената – ЗоПП,²⁵ пацијент има право да слободно одлучује о свему што се тиче његовог живота и здравља [...]. Изјава воље мора да буде учињена *слободно и озбиљно*, сходно Закону о облигационим односима.²⁶ Намеће се питање да ли се може говорити о слободном пристанку у смислу наведених законских норми, ако је прописима предвиђено (обавезно) подвргавање једногодишњој хормонској терапији као услов за правно признање промене пола у матичним књигама. Дакле, хормонска терапија, праћење и посматрање од стране психолога и ендокринолога је обавезна фаза која претходи признању правног субјективитета транс особе. Притом, мора се узети у обзир да многе особе транс идентитета, услед здравствених разлога, нису у могућности да се подвргну хормонској терапији без опасности по здравствено стање. Дакле, уколико се транс особа одрекне хормонске терапије услед потенцијално негативних утицаја по здравствено стање, последица је губитак права на правно признање промене субјективитета. То доводи до тога да ова лица невољно „остану у туђем телу”. Тиме се отвара други проблем са аспекта људских права транс особа – да ли је подвргавање хормонској терапији добровољно? Да ли је и овде вољни елемент без принуде – јер је неспорно да се ради о подвргавању „обавезној, наметнутој хормонској терапији”, која је законски услов за признања промене пола у правном смислу. Ово је дилема за неке будуће расправе, које овде не можемо да отварамо због обима рада.

Насупрот таквој законодавној пракси, релевантни међународни документи захтевају успостављање брзих, транспарентних и јасних процедура за правно признавање прилагођавања родног идентитета. Исто указују и компаративноправни подаци из низа европских, азијских и држава северно и јужноамеричког континента [...].²⁷ То поткрепљује залагања у нашој земљи да се приступи одређеним законским променама и у домаћем законодавству.

²⁵ Чл. 15 – чл. 17, ЗоПП, *Службени гласник РС*, 45/13 и 25/19 и др. закони.

²⁶ Чл. 18, ст. 1, Закон о облигационим односима РС, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/93, *Сл. лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повељ и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.

²⁷ Увођење ознаке неутралног пола или промена полних ознака у идентификационим документима без претходне операције могуће је од 2015. у Ирској, Канади, Израелу, Колумбији, Норвешкој, Пољској, Белгији од 2017. на Малти, Хавајима, а од 2014. у америчкој држави Род Ајленд и на Тајвану, од 2013. у Орегону и Јужној Кореји, од 2012. у канадској покрајини Онтарио, од 2011. у Португалији, од 2007. у Шпанији, а и без операције и без медицинске

3. ПОСЛЕДИЦЕ ПРИЛАГОЂАВАЊА РОДНОГ ИДЕНТИТЕТА НА ПРАВА ИЗ РАДНОГ ОДНОСА

Медицинска интервенција у циљу прилагођавања спољних полних обележја унутрашњем осећају припадности роду индивидуе (прилагођавање родног идентитета) производи значајне правне последице. Наиме, након што транс особа заврши са неопходном медицинском процедуром како би своје тело прилагодила жељеном полу/роду, потребно је да усклади фактичко стање са правним стањем, то јест потребно је да промени податке у свим личним документима који указују на биолошки пол уписан рођењем, и ускладити га са жељеним родом. Примарни проблем је статус и свеукупни положај транс особе у периоду тзв. транзиције, тј. док траје период прилагођавања родног идентитета који у медицинском смислу траје између 2-4 године. У фази узимања хормонске терапије када се тело већ интензивно мења, због несклада између видљивих ознака пола транс особе која је кренула у процес транзиције и података у личним документима, у којима су уписани подаци о примарном полу са којим је рођена (изглед значајно одступа од тога), „транс особа се ставља у правни и животни вакуум и директно се угрожава њихова социо-економска стабилност”.²⁸

Условљавање промене личних докумената и других јавних идентификационих исправа (изводи из матичних књига, лична карта, пасош, возачка дозвола, сведочанства и дипломе о стеченом образовању, радне дозволе, итд) медицинском терапијом, онемогућава и лишава транс особе могућности остваривања права у области рада и запошљавања, образовања, социјалне и здравствене заштите, породичних и брачних односа, као и код различитих уобичајених активности – дружења, боравак у јавном простору, социјализација, путовање.

Неспорно је да транс особе пролазе кроз различите облике транзиције – социјалну, медицинску, правну (законску) и сл. Што значи да је род – родни идентитет, у социолошком и правном смислу, детерминишућа чињеница од које зависи положај човека у свим аспектима остваривања његове личности. Условљеност правног признања промене пола медицинским третманом, у пракси ставља на „чекање” лични статус транс особе. То је супротно

дијагнозе од 2014. у Данској, од 2012. у Аргентини, од 2015. у Колумбији. Ознака неутралне полне припадности постоји од 2015. у Непалу, од 2014. трећи пол као категорија постоји у Аустралији и Индији, од 2013. у Бангладешу, од 2012. на Новом Зеланду и од 2009. у Пакистану, од 2009. у Вермонту, са медицинском документацијом/дијагнозом дисфорије.

Преузето: З. Мршевић, *Трансродно лице правде*, Институт за друштвене науке, Београд, 2017, стр. 4-5.

²⁸ Јелена Симић, *Хтели само најбоље, а испало је као и обично* (ауторски текст), 20. 12. 2017, Пешчаник, <https://pescanik.net/hteli-smo-najbolje-a-ispalo-je-kao-i-obicno/>, 1. јун 2020.

члану 6. Опште декларације о правима човека из 1948. године којим је прописано да: „Свако има право да свуда буде признат као правни субјект”, дакле да буде признат као личност пред законом.²⁹

Може се рећи да су нова законодавна решења права транс особа вратила два корака уназад. Нарочито је спорно што оваква правна регулатива долази у тренутку када велики број земаља поједностављује процедуре за признање прилагођавања родног идентитета. Све већи број европских и других земаља у потпуности депатологизује особе транс* идентитета, омогућавајући им да слободно живе и изражавају своје родне идентитете, укључујући и избор ознака у личним документима, и то без икаквих медицинских предуслова. У пресуди Савезног Уставног суда Немачке у новембру 2017. године, суд је донео одлуку да „бинарна родна обележја у личним документима крше право на приватност физичког лица”. Суд је наложио да законодавац до краја 2018. уведе тзв. трећу категорију рода за особе које се не идентификују ни као „мушкарци” ни као „жене” или су рођени са двосмисленим, атипичним полним карактеристикама (интерсекс особе), или да ознаку рода у потпуности избрише из личних докумената физичких лица”.³⁰

Немогућност добијања личних докумената у складу са самодефинисаним родним идентитетом, усаглашавање осталих матичних докумената, одражава се у највећој мери на социо-економска права, превасходно на права из радног односа. Право на рад је једно од најзначајнијих социјално-економских права човека.³¹ Као што истиче Ш. Фурије (*Fourier*)- „Без права на рад, сва друга права своде се ни на шта”. Право да се пристojним радом омогући живот достојан човека је универзално људско право, и фундаментална, егзистенцијална потреба сваког човека, надасве вулнерабилније популације. Основна премиса права на рад подразумева принцип једнакости (забрану дискриминације) – право на запослење под једнаким условима за све грађане, без обзира лична својства као што је националност, раса, пол, језик, вероисповест, политичко опредељење, образовање, старост, брачни статус, породичне обавезе, трудноћу, сексуално опредељење, социјално по-

²⁹ Универзална декларација о правима човека из 1948. године, *Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) 10. децембра 1948. године.*

³⁰ Ова одлука донета је у случају немачке држављанке која је поднела уставну жалбу због кршења права на слободан развој личности и дискриминације засноване на роду, због неодобравања њеног захтева да се у изводу из матичне књиге рођених ознака за род „женско” замени са „интер/разно”. Наводи преузети из рада Јелена Симић, *Хтели само најбоље, а испало је као и обично* (ауторски текст), 20. 12. 2017, Пешчаник. <https://pescanik.net/hтели-само-најбоље-а-испало-је-као-и-обично/>, 1. јун 2020.

³¹ Право на рад је садржано у неким најзначајнијим међународним актима од којих треба поменути Општу декларацију о правима човека (члан 23), Пакт о економским, социјалним и културним правима (члан 6), Европску социјалну повељу и Ревидирану (члан 1), Повељу о основним правима у Европској унији (члан 15) и др.

рекло, имовинске прилике, чланство у политичким организацијама, чланство у синдикатима или неко друго лично својство).

Право на рад је Уставом гарантовано право (чл. 60).³² Према истоименој одредби, прокламује се: „Свако има право на слободан избор рада. Свима су, под једнаким условима, доступна сва радна места. Свако има право на поштовање достојанства своје личности на раду, безбедне и здраве услове рада, потребну заштиту на раду, ограничено радно време, дневни и недељни одмор, плаћени годишњи одмор, правичну накнаду за рад и на правну заштиту за случај престанка радног односа. Нико се тих права не може одрећи”. Намеће се питање да ли су транс особе „принуђене” да се одрекну ових права када одлуче да остану „заробљени у туђем телу” услед страха од стигматизације, сегрегације, дискриминације због процедура које додатно отежавају усклађивање родног идентитета. Са сличним проблемима су суочене и транс особе које су у фази прилагођавања родног идентитета – не могу добити правно признање промене правног статуса без (потврде) медицинског третмана (ендокринолошког, хормонског, психолошког). Може се рећи да је право на рад, иако је прокламовано као универзално право, за особе транс идентитета рестриктивно право, условљено правним признањем самодефинисаног пола тек након проласка медицинске процедуре.

Немогућност транс идентитета да остваре права на раду, сходно роду са којим се *de facto* идентификују/персонализују, нарушава основна људска права, и има много шире социјално-економске импликације. У глобалу посматрано, води до трајне невидљивости ових особа, социјалне искључености, даље фактичке дискриминације – продубљује већ присутну трансфобију и сегрегацију ове популације унутар правног поретка, најпре од стране саме државе, њених институција и државних службеника.

Дискриминација транс особа јавља се у свим сферама друштвеног живота. Међутим, дискриминација је опште гледано најзаступљенија у области рада, радних односа и неспорно је са најдалекосежним консеквенцама, јер је питање рада питање од егзистенцијалног значаја. Ако узмемо у обзир чињеницу да у Србији има око 20.000-25.000 транс особа,³³ то није мали број особа које могу да буду дискриминисане у области рада. Светска статистика каже да је 0,3-0,5% припадника једне популације трансродно.³⁴ У домену рада и запошљавања вековима постоји неравноправан и дискриминаторски третман појединаца и група, нарочито оних рањивијих (жена, деца, особе

³² Устав Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 98/06.

³³ *Transrodne osobe u matičnom uredu*, 13.2.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/transrodne-osobe-u-maticnom-uredu/29036946.html>, 21. мај 2020.

³⁴ Правна непрепознатљивост транс особа је велики проблем – транзиција траје од 2 до 4 године, а за то време мора да се живи! 22.12.2018, <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr/>, 20. мај 2020.

са инвалидитетом, традиционално маргинализованих група нпр. Роми, ЛГБТ популација и др).

Дискриминација транс особа на тржишту рада је један од најеклатантнијих облика угрожавања људског достојанства, и облик ограничавања основних људских права и слобода, посебно права човека да под једнаким условима оствари право на рад и права која произлазе по основу права на рад. У истраживању *„Родна дискриминација у области рада и запошљавања у Србији”* је указано, између осталог, да се лезбејке, гејеви, бисексуалне, транс*, квир, интерсексуалне, асексуалне и особе других сексуалности, полова и родова (LGBTQIA+) суочавају како с дискриминацијом на радном месту и приликом запошљавања, тако и с проблемима да дискриминацију докажу, будући да је она обично посредна, скривена или чак невидљива.³⁵ Она доводи не само до неједнакости транс особа што је у основи сваког дискриминационог поступања, већ продубљује и погоршава неповољну економску ситуацију ових особа, водећи их у социјалну ексклузију. Суштина је омогућити трансродним особама пристојан рад, односно да пристојним радом имају живот достојан човека. Транс особе су принуђене да прихватају послове који су мање плаћени, несигурни, небезбедни, на црно и сл. Немогућност да добију одговарајућа документа, мислимо и на дипломе о стеченом нивоу образовања сходно самодефинисаном роду, умањује шансе за рад уопште, а потом и за достојанствен рад.

Истраживање које је спровео Центар за слободне изборе и демократију показује да је дискриминација најочитија приликом аплицирања/тражења посла и у радном односу, а главни носиоци дискриминације су држава и њене институције. Несклад између опаженог рода и података у документима значајно отежава или у потпуности онемогућава запошљавање и остваривање бројних других социо-економских права.³⁶

О дискриминаторној пракси се може говорити и уколико се од транс особе очекује да свој родни идентитет назначи при аплицирању за посао, затим, у случају да радни амбијент захтева родно обраћање које није у складу с родним идентитетом особе, поштовање кодекса облачења (*dress code*) који је најчешће строго дихотоман, а није у складу са родним идентитетом особе, онда је јасно да постоје дискриминаторне праксе унутар радног окружења. Трансродне особе које су отворене по питању свог родног идентитета на радном месту, често су жртве злостављања на послу од стране својих колега, те стога неретко мењају посао”.³⁷ Уместо да се дискриминација транс

³⁵ *Родна дискриминација у области рада и запошљавања у Србији*, Београд, 2019, https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2019/04/EU_Final_GenderLabourSerbia_srb.pdf, 1. јун 2020.

³⁶ Више у: *Силајус и њоложај транс* особа у Републици Србији*, 7.

³⁷ Statement of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights to the International Conference on LGBT human rights, Montreal 26 July 2006, available at www.unhchr.ch/hurricane/huric.

особа представља као девијантна друштвена појава, девијантном појавом многи сматрају појаву транс особа на тржишту рада.³⁸ „Знате онај осећај кад се зна за вас и сви у потаји причају о вама? То најбоље видите кад улазите у канцеларију у којој радите и сви одједном заћуте. Шта мислите, о коме су управо разговарали?” Ово је реченица Хелене Вуковић, мајора у пензији и прве трансродне особе (транс жене), и најсликовитије говори о амбијенту са којим се суочавају транс особе на раду.³⁹ „Када сте ви у транзицији, тело вам се мења, обриси лица претходног пола нестају, тако да се оно што видите у личној карти и оно што видите испред себе не поклапа. Кад вас заустави полицајац на улици, третира вас другачије, [...], кад конкуришете за посао такође сте скрајнути чак иако имате савршен CV (*Curriculum Vitae*), радно искуство, итд. Када одете на интервју све буде у реду, али приликом прављења уговора и једног погледа на личну карту види ознаку пола, име и презиме, послодавац види све другачије од оног испред њега...”⁴⁰

Слично је и широм света, само 31% испитаних транс* особа има сталан посао с пуним радним временом, док је у Шпанији незапослено 54% испитаних транс* особа.⁴¹ Тешкоћа или немогућност заснивања радног односа представља један од фактора који доводе до тога да се транс* особе баве сексуалним радом, чиме постају изложени вишеструкој маргинализацији, насиљу и дискриминацији.⁴² Транс особе су дискриминисане на тржишту рада, приликом запошљавања често на широј основи него остали припадници ЛГБ популације (лезбејска, геј и бисексуална популација). Може се рећи да је у друштву већа видљивост сексуалне оријентације од родног идентитета. Таква пракса несагласна је са Цогакартанским принципима (Принцип 12), насловљеним „Право на рад”, у којем се потврђује да свако има право на пристојан и продуктиван рад, на правичне и задовољавајуће услове рада и на заштиту од незапослености, без дискриминације на основу сексуалне оријентације или родног идентитета.

³⁸ Коментар и мишљење преузето са: <https://www.libela.org/>, 31. мај 2020.

³⁹ Хелена Вуковић је рођена као мушкарац. Након 42 година је одлучила да промени пол. Војска Србије је након сазнања да је он трансексуалац који жели да постане жена, одлучила да га пензионише, а поред свих законских разлога иза зареза у решењу је стајало је да је именованом „установљена психијатријска дијагноза која може имати штету по углед војске Србије...”

Из интервјуа 1.03. 2017. <https://www.espreso.rs/vesti/drustvo/126255/major-helena-vukovic>, 2. јун 2020.

⁴⁰ Из интервјуа Хелене Вучковић, 1.3.2017, <https://www.espreso.rs/vesti/drustvo/126255/major-helena-vukovic>, 2. јун 2020.

⁴¹ *Predlozi javnih politika*, <http://labris.org.rs/sites/default/files/Labris.pdf>, 3. јун 2020.

Пентагон је дозволио да, почев од 1. јануара 2018, у војне редове ступе и трансродне особе, упркос противљењу америчког председника Доналда Трампа. *Упркос њиховом постојању Трамп од 1. јануара и трансродне особе могу у војску САД*, <https://www.blic.rs/vesti/svet/>, 3 јун 2020.

⁴² *Свајанс и положај транс* особа у Републици Србији*, 7.

Како је већ наглашено, Европски суд за људска права у случајевима по тужбама транс особа утврдио је круцијалне ставове за даљи положај транс идентитета, јер су многе земље морале да изврше радикалне, не само „козметичке” измене у законодавству. Како би се омогућило да нови идентитет у потпуности интегришу у свој приватни и професионални живот, уз пуно поштовање права на приватност, интенција је суда да једнак законодавни третман по основу пола треба да се обезбеди у односу на нови, стечени пол, а не на пол дат на рођењу. У чувеном маратонском случају Кристин Гудвин против Уједињеног Краљевства (*Goodwin vs. UK*), суд, поред осталог, налаже обавезу да се треба руководити принципом правног континуитета идентитета, права и дужности, пре и после њеног хормонално-оперативног процеса прилагођавања пола, као и принципом релевантности новостеченог пола особе (исто и случајеви *B.* против *Francuske*, *Grant* против *UK*, *L.* против *Litvanije*).⁴³

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Током протеклих 30 година, под утицајем идеје и концепта о праву на сексуалну оријентацију и родни идентитет као неотуђивом праву човека, као и деловањем транс активизма, приметна је тенденција ка давању пуног признања трансродности као стања једне личности. Србија је прошла дуг пут до препознавања проблема трансродних особа. Видљив је тренд депатологизације родне неусклађености. Примера ради, први хируршки захват прилагођавања пола у нашој земљи извршен је 1989. године. Данас је Србија „земља здравственог туризма”, до 2019. године више од 1500 особа је хируршким путем извршило промену пола, од тога 400 из бивших република СФРЈ.⁴⁴

И док друштво иде лаганим корацима ка прихватању трансродности, као феномена људске различитости који, како истиче Повереник за заштиту равноправности, не сме да буде осуђен као нешто што је само по себи патолошког карактера или негативно, законодавац је права транс особа вратио два корака уназад. Са усвајањем измена Закона о матичним књигама правни и друштвени положај транс особа (у нашој земљи) гравитира између обавезне медицинске процедуре прилагођавања родног идентитета на једној страни, и правне процедуре признања прилагођавања родног идентитета на

⁴³ Case of *B. v. France* (Application no. 13343/87) Judgment Strasbourg 25 March 1992.; Case of *Kristin Gudvin* (Christine Goodwine) v. *Ujedinjenog kraljevstva* br. 38957/95, Пресуда Стразбур 11 јул 2002; Case of *Grant v. the United Kingdom*, (Application no. 32570/03), Judgment, Strasbourg, 23 May 2006, Final 23/08/2008.; Case of *L. v. Lithuania*, (Application no. 27527/03), Judgment, Strasbourg, 11 September 2007, Final 31/03/2008.

⁴⁴ У Србији променило пол 1.500 људи, <https://www.novosti.rs/vesti>, 12. јун 2020.

другој страни. Између је друштвена заједница са својим културолошким и социјалним амбијентом, њени ставови, стигме, предрасуде, прихватање и (не)прихватање различитости.

Временски раскорак између ових процедура разлог је за стање „животног вакуума” у остваривању правног субјективитета транс особе, односно, води ка административно-бирокупатским препрекама у остваривању права сходно родном идентитету са самодефинисаним полом. Премда, мора се истаћи један позитиван тренд у регулативи. Наиме, похвално је са медицинског аспекта укидање досадашње праксе обавезне гениталне операције – хируршка интервенција прилагођавања пола и стерилизације као услов за промену личних докумената. У осталим сегментима нова законска решења нису много олакшала статусу и правном положају ове популације – и даље постоје тзв. „два корака” за правно признање рода, а једини напредак је што је овај третман мање инвазиван. Условљавање и међузависност правне процедуре прилагођавања родног идентитета са медицинским захватима, пролазак кроз вишегодишња медицинска испитивања и процедуре оставља правни и животни статус трансродне особе на „чекање”. Тиме родни идентитет води у даљу дискриминацију на основу родног идентитета, злостављање, узнемиравање, сексуално узнемиравање, сегрегацију и трансфобију транс особа и у области радних односа. То је нарочито изражено у фази транзиције, односно када су промене видљиве а несагласне са полом верификованим у личним документима. То их спречава у остваривања фундаменталних људских права, с обзиром да су промене након примене медицинских третмана (захвата) видљиве, па се у погледу појавности и других друштвено дефинисаних елемената идентитета не уклапају у бинарни родни образац, што неспорно доводи до проблема у свим аспектима остваривања социоекономских права. С друге стране, условљеност правног признања рода медицинским третманом дискриминише један део ове популације која из здравствених, финансијских и/или других разлога није у могућности да се подвргне хормонској терапији. Законско решење не узима у обзир потенцијалне несташнице хормона, које су честе, а прекид терапије има далекосежне последице по здравље.

Неопходно је да се националним прописима олакша процедура промене личног статуса у смислу самоодређења родног идентитета. Односно, омогућити издавање, промену личних докумената сходно родном идентитету, без условљавања медицинским третманима и независно од даљих медицинских третмана, у релативно кратком року, будући да су таква документа кључна за остваривање основних људских права: права на образовање/школовање, здравствену заштиту, права на рад, права на пензију (услови сходно родном идентитету), итд. При том, треба се руководити принципом правног континуитета идентитета, права и дужности транс особе, пре и после

њеног хормонално-оперативног процеса прилагођавања пола, као и принципом релевантности новостеченог пола трансполних особа. Принцип правног континуитета лица које је отклонило несклад између свог биолошког пола и родног идентитета, и променило ознаку пола у личним документима, од нарочите је важности код остваривања права из пензијског и инвалидског осигурања (према самодефинисаном роду и сходно тренутном стању). Због тога је од круцијалне важности уместо парцијалних измена посебних закона, усвојити кровни, системски закон (*lex specialis*), којим би се уредила и заштитила права транс* особа и који би прописивао брзу, јасну и транспарентну процедуру за правно признање родног идентитета и регулисао права ових особа у области рада и запошљавања, образовања, здравствене заштите, брачног и породичног живота итд. Такође, сматрамо да је важно укључивање трошкова хормоналне терапије за транс* особе на терет обавезног здравственог осигурања, као и регулисање питања континуиране доступности хормоналне терапије за транс* особе путем државног субвенционисања производње хормонских препарата или издавања дозвола за њихов увоз из иностранства.⁴⁵ Упоредо с тим мора се систематски радити на образовању, медијској видљивости ових особа, и едукацији свих лица која су по свом занимању позвана да раде са транс особама.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Адриана Захаријевић, Лексикон queer теорије, *Теме*, Часопис за друштвене науке, Ниш, бр. 1/2009, 141-189.
- Vodič kroz članak 8. Konvencije* – Право на поштовање приватног и обитељског живота, дома и преписке. Савет Европе: Европски суд за људска права 42/114, 2018.
- Завршни извештај о стању људских права у Србији за 2018. годину*. [Електронска верзија], <https://rs.usembassy.gov/sr/human-rights-practices-2018-sr/>, 26. април 2020
- Зорица Мршевић, *Трансродно лице правде*, Институт друштвених наука, Београд, 2017.
- Зорица Мршевић, *Насиље и ми – ка друштву без насиља*, Институт друштвених наука, Београд, 2014
- International Classification of Diseases (ICD) 11th Revision* (2018). [Електронска верзија]. <https://www.who.int/classifications/icd/en/>, 15. мај 2020.
- Intersex Society of north America* http://www.isna.org/faq/what_is_intersex, 19. април 2020.
- Јелена Симић, *Хтели само најбоље, а испало је као и обично* (ауторски текст), 20. 12. 2017, Пешчаник, <https://pescanik.net/hteli-smo-najbolje-a-ispalo-je-ka-o-i-obicno/>, 1. јун 2020.

⁴⁵ Препоруке у смислу извештаја „Статус и положај транс* особа у Републици Србији”, *ош. цит.*, стр. 22.

- О трансродности, xyspectrum.org/wp-content/uploads/.../trans-za-PDF.pdf, 19. април 2020.
- Пол и род нису исто. Зашто? <http://psihologika.rs/rod-i-pol-nisu-isto-zasto/>, 8. април 2020.
- Полни и родни идентитет нису исто, <https://www.transserbia.org/resursi/teorija/40-pol-i-rod-se-razlikuju-polni-i-rodni-identitet-nisu-isto>, 8. април 2020.
- Положај особа другачијег родног идентитета у правосудном систему Републике Србије, Институт за право/финансије, <http://ipf.rs/polozej-osoba-drugacijeg-rodnog-identiteta-u-pravosudnom-sistemu-republike-srbije/>, 29. мај 2020.
- Резолуција Европског парламента. усвојена 12. septembra 1989. godine. *Official Journal of the European Communities* No C 256/33-37 of 9.10.1989.
- Родна дискриминација у обласи рада и запошљавања у Србији, Београд, 2019. https://kvinnaatillkvinna.org/wp-content/uploads/2019/04/EU_Final_GenderLabour-Serbia_srb.pdf, 1. јун 2020.
- Слободанка Ковачевић Перих, Радноправне последице трансродности, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 85/2019, 244.
- Statement of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights to the International Conference on LGBT human rights, Montreal 26 July 2006., www.unhchr.ch/huricane/huric
- Ситијус и положај транс* особа у Србији, https://transserbia.org/images/2015/dokumenti/Trans_особе_и_Srbiji-analiza_poloaja_i_predlog_pravnog_resenja.pdf, 23. мај 2020.
- Хелене Вучковић, Интервју 1.3.2017, <https://www.espreso.rs/vesti/drustvo/126255/major-helena-vukovic>, 2. јун 2020.

Правни извори:

- Закон о правима пацијената Србије, *Службени гласник РС*, 45/13 и 25/19 и др. закони.
- Закон о матичним књигама Србије, *Службени гласник РС*, бр. 20/2009, бр. 145/2014 и бр. 47/2018.
- Закон о раду Србије, *Службени гласник РС*, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018 – аутентично тумачење.
- Закон о забрани дискриминације Србије, *Службени гласник РС*, бр. 22/2009.
- Закон о облигационим односима РС, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/93, *Сл. лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.
- Кривични законик Србије, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.
- Одлука Уставног суда Број: Уж – 3238/2011. од 8. марта 2012. године, *Службени гласник РС*, бр. 25 (2012).
- Правилник о начину издавања и обрасцу потврде надлежне здравствене установе о премени пола, *Службени гласник РС*. Бр. 103 (2018).
- Универзална декларација о правима човека из 1948. године. Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) 10. децембра 1948. године.

Устав Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 98/06.

European Parliament resolution of 4 February 2014 on the EU Roadmap against homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity (2013/2183(INI)), *OJ C 93*, 24.3.2017, p. 21–26.

Resolution 2048/2015, „Discrimination against transgender people in Europe (*Doc. 13742*)

Резолуција Европског парламента од 14. фебруара 2019. о правима интерсекс особа (2018/2878(RSP))

Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity. UN Resolution on Sexual Orientation & Gender Identity, 2007, http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm, 8. април. 2020.

Пракса Европског суда за људска права:

Case of *A.P., Garçon and Nicot v. France* - 79885/12, 52471/13 and 52596/13 Judgment 6.4.2017 [Section V]

Case of *B. v. France* (1987). (Application no. 13343/87) Judgment Strasbourg 25 March 1992.

Case of *Grant v. the United Kingdom*, (Application no. 32570/03), Judgment, Strasbourg, 23 May 2006, Final 23/08/2008.

Case of *Kristin Gudvin (Christine Goodwine) v Ujedinjenog kraljevstva* br. 38957/95, Presuda Strazbur 11 jul 2002.

Case of *L. v. Lithuania* (2003). (Application no. 27527/03), Judgment, Strasbourg, 11 September 2007, Final 31/03/2008.

Slobodanka P. Kovačević-Perić, Ph.D. Associate Professor
University of Priština with Temporary Headquarters in Kosovska Mitrovica
Faculty of Law
slobodanka.peric@pr.ac.rs

Adjustment of Gender Identity and Consequences on Employment Rights

Abstract: *The gender identity of every person represents an integral part of their personality and belong to one of the basic aspects of self-definition, dignity and freedom. A certain number of people do not identify themselves with the sex allotted to them at birth, a problem arising regarding their inner comprehension of gender (self-defining), which does not correlate to the sex. Those people are called trans people. In this paper, the author examines the position of trans people i.e. individuals of different gender identity through the prism of the realization and protection in the field of labour rights and the rights arising from employment. Trans people belong to one of the most vulnerable (most discriminated) groups within society – discrimination is most evident in case of seeking a work placement and during employment, while the key performers are the state and its institutions. It could be said that conditioning and interdependence between the legal procedure of adjustment of gender identity and medical interventions, leave the legal and life status of a transgender person in „vacuum”, which leads to the situation of gender identity being the grounds for further transphobia and discrimination of transgender people in all the aspects of human rights realization. However, in the procedure of further adjustment of gender identity, a transgender person can be registered in the birth certificate register, they can change their personal documents only based on the certificate of a health institution that they have been through a psychological check-up and a year-long hormone therapy prescribed by an endocrinologist. In practice, such regulations put „on hold” the personal status of a transgender person, which leads to the discrimination of transgender people based on gender identity, especially in the phase of transition, when the changes are visible but non-compliant with the sex verified in personal documents. Therefore, it is crucial that, instead of partial amendments to certain laws, an umbrella law (lex specialis) be adopted – Law on Gender identity.*

Keywords: *trans persons, human rights, gender identity, legal adjustment of gender identity, employment rights.*

Датум пријема рада: 19.8.2020.